

Т.А. Загаєцька

*Житомирський державний університет
імені І. Франка*

*Науковий керівник:
д.ф.н., доц. Васильєв Є.М.*

«ПОДОРОЖ АЛІСИ В ШВЕЙЦАРІЮ» ЛУКАСА БЕРФУСА ЯК ПРИКЛАД СУЧАСНОЇ ШВЕЙЦАРСЬКОЇ ТРАГІКОМЕДІЇ

У сучасній швейцарській драматургії спостерігається взаємодія усіх жанрових форм та їх гібридизація. Провідними жанрами-гібридами є трагікомедія та трагіфарс. Сучасна трагікомедія не має чітких жанрових ознак, для неї характерним є «трагікомічний ефект», який створюється показом дійсності одночасно і в трагічному, і в комічному світлі, невідповідністю героя і ситуації (трагічна ситуація - комічний герой, або навпаки), нерозв'язністю внутрішнього конфлікту (сюжет передбачає продовження дії; автор же утримується від остаточної оцінки) та відчуттям абсурдності буття.

Риси, характерні для сучасної трагікомедії:

- основний художній прийом - гротеск, який буквально пронизує всі структурні компоненти твору - від проблематики і сюжету до характерів дійових осіб;
- будь-яка подія, поворот сюжету не піддаються однозначній інтерпретації, все, що відбувається - багатозначно;
- засоби комічного у творі покликані усунути проблему, представити її в незвичному вигляді, закликають до нового, нестандартного погляду;
- моральний конфлікт як би винесений за дужки: автор не тільки не відповідає на питання "добре це чи погано", але і не ставить такого питання.

Сучасна трагікомедія не моралізує, нічого не засуджує, а активізує мислення глядачів (читачів) та провокує розгляд однієї і тієї ж проблеми з самих різних точок зору.

Найвідоміші сучасні швейцарські драматурги Макс Фріш та Фрідріх Дюрренмат зверталися здебільшого саме до трагікомедії як жанру драми. За словами Дюрренмата, комедія - це "своєрідна форма вираження відчаю". У їх п'єсах трагічне світовідчуття передається через комічну невідповідність; головним естетичним прийомом стає гротеск, що зводить воєдино непокєднувані цілі та засоби, ситуації і характери, проблеми та способи їх вирішення.

Відомий сучасний швейцарський драматург Лукас Берфус стає послідовником Макса Фріша та Фрідріха Дюрренматта. Він - один з тих драматургів, хто створює навколо себе дискусійне поле. Його драматичні твори мають риси трагікомедії - найбільш характерною можна назвати п'єсу «Подорож Аліси в Швейцарію».

У сюжеті драми «Подорож Аліси в Швейцарію» молода, смертельно хвора дівчина на ім'я Аліса відправляється в країну чудес - Швейцарію, в якій доктор Густав Штром практикує евтаназію. Він щиро переконаний, що невиліковному хворому, фізично страждаючій людині треба допомогти зважитися на добровільний відхід з життя, тобто накласти на себе руки за допомогою лікаря, з його власною допомогою. По ходу справи у нього відкликають лікарську ліцензію, він не може більше колоти своїм "пацієнтам" смертельні ін'єкції і вигадує страхітливий метод: під його наглядом люди, які добровільно зважилися піти з життя, випивають велику дозу снодійного і надягають на голову пластиковий пакет. Поліції залишається констатувати самогубство.

Між Алісою та доктором Штромом виникли романтичні почуття. На початку в Аліси була одна лише апатія і байдужість до світу. Її ніщо не хвилювало, крім дати їй смерті. Інтерес до життя з'являвся лише з наближенням того очікуваного дня і посилювався з моменту зустрічі з доктором. Проте він припинив цей роман, коли, нарешті, Алісі все навколо стало в радість. Густав міг врятувати Алісі життя, але залишився професійно непохитним, для нього справа важливіша почуття. І в кінці п'єси Аліса поводитись так, як ніби вирішила померти не тоді, коли звернулася за допомогою до лікаря Штрома, а тільки тоді, коли він її відкинув.

Материнська любов Алісу також не тримала. Її мати Лотта присвятила дочці всю себе, піклувалась про неї з самовіддачею, перекреслюючи своє власне життя. Але вона боялась відкритого прояву емоцій, ховалася за побут. Таким чином у Аліси сформувалося відчуття, що вона матері в тягар, що без неї їй буде легше жити. Після смерті Аліси життя матері остаточно втратило сенс, і вона теж звернулася за допомогою до лікаря Штрома. І їй, хоча у неї не було ніякого невилікового захворювання, він теж допоміг померти.

Прототипом головного героя, можливо, послужив Кеворкян, американський лікар, прихильник евтаназії, який був засуджений до тюремного ув'язнення. Образ Густава Штрома – це образ лікаря-вбивці – безкорисливого, фанатичного, філософствующого служителя Смерті. Його діяльність не приносить доходу і пошани, навпаки, накликає на Густава розорення і ганьбу. І після того, як його асистентка відправляється до Румунії, працювати сестрою милосердя в притулку для психічно хворих дітей, "доктор Смерть" не здається, і вже тим більше не кається, він продовжує проповідувати свої ідеї: право на смерть – невід'ємна частина права на життя.

Якщо спробувати простежити історію доктора Штрома до самого фіналу, то ми побачимо значні зміни. Спочатку він – людина, змушена переконувати себе у власній правоті. Але, чим сильніше відторгає його суспільство, тим впевненішим він стає. Людина, яка сумнівається, перетворюється в фанатика. Навіть його потяг до Аліси-жінки нічого не змінює в його відношенні до Аліси - "пацієнтки".

Можливо вона могла б відмовитися від думки про евтаназію. У п'єсі, скоріше, описаний "стокгольмський синдром" – потяг жертви до ката, а також любов молодої жінки до сильного і красивого чоловіка, любов, яка може наповнити сенсом життя.

Евтаназія в тому вигляді, в якому її проповідує Густав Штрот, в Швейцарії не практикується. Густав Штрот щиро переконаний, що невиліковному хворому, фізично страждаючій людині, треба допомогти зважитися на добровільний відхід з життя, тобто накласти на себе руки за допомогою лікаря, з його власною допомогою. У Швейцарії ж під «евтаназією» розуміють випадок, коли життя може ще підтримуватися в „людині-рослині“ за допомогою медичних препаратів, вливань, але лікарі опускають руки і залишають хворого на милість природного ходу речей. Тобто, коли хворого просто відключають від всіх приладів і не заважають йому піти з життя.

У п'єсі «Подорож Аліси в Швейцарію» Лукас Берфус розглядає найважливішу проблему біоетики (науки про етичну, морально-етичну складову в медицині) – легітимність евтаназії. Через сюжетно-композиційний ряд і систему образів, і, перш за все, через образ головного героя, Берфус проводить ідею гуманності евтаназії, вносить свій внесок у громадські дебати з цього важливого біоетичного питання, наводячи аргументи на її захист.

Всі крапки над «і» у п'єсі не розставляються. Лукас Берфус не повідомляє, що за жахлива хвороба була у Аліси. І з усього зрозуміло, що вона цілком могла все робити самостійно і пересуватися, як нормальна людина. Можливо автор хотів показати, що не завжди рішення кожного, хто хоче чужими руками себе вбити, дійсно виправдано. Лукас Берфус спонукає читача замислитися над цією неоднозначною темою.

Драма не моралізує, не засуджує, а намагається замислитись разом із читачем над проблемою і надати йому право зробити вільний вибір. П'єсу не можна трактувати буквально, як замальовки реального життя. Лукас Берфус, як і Фрідріх Дюрренматт, створив в ній «модель» сучасного світу. Автор прагне повернути в драму динамічність, напружену дію, сценічну фабулу. Однією з ознак трагікомедії, що присутня в драмі, є конфлікт з сатиричним забарвленням. Драма лаконічна і дуже холодна - в ній немає місця екзистенційним терзанням, роздумам про вище призначення, немає місця навіть сльозам.

Тема п'єси ширше, ніж коло питань, пов'язаних з евтаназією. П'єса Лукаса Берфуса значною мірою продовжує традицію швейцарської німецькомовної драматургії Фріша і Дюрренматта (більшою мірою Фріша, ніж Дюрренматта), з характерною для них зацикленістю на проблемі морального вибору.

Список використаної літератури

1. Барт Р. Работы о театре / Составление, перевод с фр. и послесловие М. Зерчаниновой. / Ролан Барт. – М.: Ад Маргинем Пресс, 2014.

2. Васильев Є. М. Сучасна драматургія : жанрові трансформації, модифікації, новації: монографія / Є. М. Васильев. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2017. – 532 с. Режим доступу: http://www.ilnan.gov.ua/index.php/uk/joomlaorg/item/download/263_184e97ed135debf5b2037f1402ea994b
3. Затонский Д. В. Театр Фриша и Дюрренматта // Дмитрий Владимирович Затонский Зеркала искусств. Статьи о современной зарубежной литературе. – Москва: Сов. писатель.
4. Серебрякова-Шибельбейн Е. М. Драматургия Дюрренматта в контексте европейской драмы XX века на примере произведения «Ромул Великий» // Молодой ученый. — 2013. — №10. — С. 613-616. Режим доступу: <https://moluch.ru/archive/57/7933/>
5. Frau Dr. Yolanda García Hernández «Bildnistheorie und Identitätssuche im Werk von Max Frisch. Die Selbstentfremdung des modernen Menschen» - Universität Autónoma Madrid, Spanien
6. Frisch, Max. Schweiz als Heimat? Versuche über 50 Jahre, hrsg. u. mit e. Nachwort versehen v. Walter Obschlager. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1990.
7. Lukas Bärfuss: [Електронний ресурс] // Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Режим доступу: https://de.wikipedia.org/wiki/Lukas_B%C3%A4rfuss